
TEKST EN UITLEG VAN HET CATHARIJNECONVENT HET VISITEKAARTJE VAN EEN NIEUW UTRECHTS MUSEUM

In sommige sectoren van het onderwijs is een ontwikkeling gaande die ook daarbuiten steeds meer navolging vindt. Bedoeld is het verschijnsel dat de didactici, de pedagogen en de onderwijskundigen er zoveel invloed hebben gekregen dat het de vakleraren bijwijlen sceptisch te moede wordt over de inhoud van wat er gedoceerd wordt. Hun zorg is: gaat er niet erg veel aandacht naar de methode en gaat dat niet ten koste van de kennisoverdracht? Worden het servies en het bestek niet belangrijker dan de maaltijd die tenslotte wordt opgediend?

Aan die complexe vraag moest ik denken bij het doorwerken van het boek *Tekst en Uitleg*, de eerste uitgave van het Rijksmuseum Het Catharijneconvent, geen catalogus, maar „hulpmiddel bij het bezoek en anderszins...geheugensteun en nabeschouwing“. Het typografisch fraai verzorgde boekje van 129 pagina's opent met een, zeker naar verhouding, uitgebreide verantwoording waarin de didactische worsteling aangaande de „beteksting“ - wie heeft dat monster van een woord gebaard? - van het museum wordt beschreven: het gaat over de lengte ervan, het niveau, de vaktermen en de andere dan verbale toelichting.

Dit *Tekst en Uitleg* nu brengt alle teksten van de wandborden in het museum bij elkaar, waarbij de samenstellers van de zielkundige gedachte zijn uitgegaan dat geen museumbezoeker die bij zijn rondgang allemaal leest. De grote aandacht voor de didactische kant van die teksten spreekt op elke pagina, wat een grote verdienste is van dit boek die navolging verdient bij andere musea.

De sepsis komt op waar het de inhoud betreft van deze voor „een lezer met enige jaren voortgezet onderwijs“ begrijpelijke informatie „in kleine eenheden“. Wat is de substantie van deze hapklare brokken? Laat mij voorop stellen dat de strikt kunsthistorische stukjes voortreffelijk van kwaliteit zijn. Maar daarbuiten is het al snel mis. Daar zijn de niet onoverkomelijke maar altijd storende taalfouten: *apostolisch vicaris* wordt geschreven met een niet ter zake doend streepje tussen het adjectief en het substantief, *voorbehoedsmiddelen* staat er twee keer (p. 114 en 120) zonder dat er een *s* in dat woord thuis hoort; iemand meent dat *saeculus* wereld betekent (p. 70), en heeft dus per omnia *saecula saeculorum* niet geleerd dat *saeculum* een neutrum is. De naam van Geert Groote wordt hardnekkig met één *o* gespeld (p. 50), *gevoelsmatig* is een germanisme (p. 48), en met een orthodoxe *middellijn* zal wel een lijn van het midden bedoeld wezen, tenzij het toch op voetballen slaat. Kleinigheden allemaal,

maar in een boek dat zo nadrukkelijk als educatief hulpmiddel wordt aangeboden - en wie zal gissen hoe vaak het door scholieren en studenten ter hand zal worden genomen, bijvoorbeeld voor scripties - in zo'n boek mogen ze eenvoudig niet voorkomen.

De categorie taalfouten wordt doorbroken waar in de kalender op p. 17 voor de 14de januari een heilige Pontius wordt opgevoerd die Pontianus heet, en waar op p. 26 bij een beeldverhaal over het misoffer bij plaatje 3 wordt vermeld dat de priester het evangelie leest, hoewel overduidelijk te zien is dat de diaken het zingt, terwijl de priester luistert. Bij de afbeelding van de gravure op p. 81 valt op te merken dat hier niet zomaar een min of meer allegorisch „Monument voor de Cleresie“ te zien is, maar de weergave van een concrete gebeurtenis, namelijk de ondertekening van het appèl tegen de constitutie Unigenitus op 9 mei 1719 in de statie van de Oppert - men heeft een doorkijk op de kerk - te Rotterdam. De acht kanunniken zijn om de tafel gezeten waarop het stuk is gedeponeerd, de centrale figuur op de voorgrond wijst er nadrukkelijk op met zijn schrijffveer, en voor het eerst zijn de heren als kanunnik uitgedost, compleet met hermelijnen manteltjes. De man links kan Varlet niet zijn, zoals op de bijbehorende D-tekst is geschreven, want hij mist elk bisschoppelijk distinctief. Waarschijnlijk is het Van Erkel, die nooit een priuk droeg. De datering van de gravure zou dan rond 1720 komen te liggen. (Vgl. B. A. van Kleef, *Geschiedenis van de oud-katholieke kerk in Nederland* 1958² p. 122-123 en P. Polman, *Katholiek Nederland in de achttiende eeuw*, I, p. 264.)

Op het tafereel van Jacob de Wit, afgebeeld op p. 68, is de bijbelse episode van Ruth en Boaz weergegeven, *geflankeerd* door enkele weesmeisjes.

Sommige formuleringen zijn onjuist, andere onduidelijk. Dat Christus *het christendom* heeft *gesticht*, het is te lezen op p. 6, zal wel geen godsdiensthistoricus voor zijn rekening willen nemen, en de onder het kopje *Kerkelijk jaar* opgenomen omschrijving van de zondag als *een rustdag waarop men niet mag werken* vermeldt iets secundairs en laat de hoofdzak ongenoemd. Het woord *eredienst* wordt hier en daar gebruikt in de zin van *godsdienst oefening*, terwijl het woord duidt op het geheel van de liturgie, wat elders, b.v. in de woordenlijst s.v. *liturgie*, wél wordt verondersteld. Te spreken van *drie soorten missen* (p. 30) waar drie types van misviering worden bedoeld, lijkt mij theologisch niet te verdedigen, evenmin als de bewering op p. 23: *Zonder doop kan men geen deel hebben aan de genade*, terwijl vanouds het verlangen

naar het doopsel, zelfs impliciet, en het martelaarschap de eeuwen door hebben gegolden als doopsel „van begeerte”, resp. „van het bloed”.

Bij de uiteenzettingen over de bijbel wordt niet één keer de traditionele en nog immer gangbare katholieke term *H. Schrift* zelfs maar genoemd, laat staan toegelicht.

De bekendste latijnse bijbelvertaling is die welke bekend staat als de *Vulgaat*, wat op p. 35 wordt vertaald als: *de bijbel van het volk*. De schrijver heeft hier blijkbaar meer gedacht aan *vulgair* dan aan het latijnse *Vulgata*, wat de *alom verspreide* betekent.

Zoiets als een *absoluut berouw* (p. 78) bestaat niet, men zal er wel *volmaakt berouw* onder te verstaan hebben. Het wezenlijke onderscheid tussen een orde en een congregatie dat schuilt in het karakter van de geloften, plechtige of eenvoudige, wordt niet genoemd (p. 109), en de vrijdag was voor de katholieken een onthoudings- en geen vastendag (p. 114), waarvan men niet blijkt te weten wat het inhoudt. Dat men behalve geboden ook nog sacramenten kan „ontherhouden” (p. 115), is mij nieuw.

De tot hiertoe opgesomde bezwaren gingen over theologie en liturgie, ook historisch zijn er nogal wat mislagen te registreren.

De Statenbijbel is al „gereed” in 1635 en niet in 1637, wat het jaar van uitgave is. (p. 65). De twee jaar verschil is te wijten aan de ruzie onder de Hollandse drukkers over het octrooi. Heel de geschiedenis valt na te lezen bij De la Fontaine Verwey in zijn *De Nederlandse drukkers en de Bijbel* in: *Uit de wereld van het boek II*, Amsterdam, Nico Israel, 1976, p. 77-103. Nicolaas Stenius, zowat veertig jaar pastoor te Akersloot - waarom dan „Haarlemse pastoor”? - geeft geen uitleg of toelichting van de besluiten van Trente (p. 77) maar uitsluitend een vertaling ervan, en niet meer dan dat: „getrouwelijk van nieuws overgezet” staat er op het titelblad. Zij beleefde twee uitgaven: in 1657 en 1684. Rovenius vestigt zich niet in 1630 in Utrecht, (p. 69), maar al in 1628, gezien de gebeurtenissen rond de apostolisch vicaris in 1630 geen onbelangrijk verschil. Wat over de verhouding Jansenius-Augustinus wordt gezegd op p. 78 kan in het licht van het werk van Lucien Ceysens geen stand houden, en Codde werd in 1702 niet afgezet (p. 80 en 81) maar geschorst, terwijl zijn afzetting eerst volgde in 1704. Dat er in de tijd van de Hollandse Zending - het gaat hier dus over de periode vanaf het einde van de zestiende eeuw tot 1853 - „vaak” sprake is van „een verhouding tussen de pastoor en zijn huishoudster” (p. 102), bedoeld zal wel zijn een seksuele verhouding, is een pikante onthulling waarover het laatste woord nog niet gezegd is. Voor zover de pastoors er dan al „huishoudsters” op na houden, wat voor het hebben van een verhouding een eerste vereiste is, komt men er in de bronnen betrekkelijk weinig over tegen, in tegenstelling tot de periode die aan de Reformatie voorafgaat.

In het mandement van 1954 waarin volgens de tekst (p. 118) *het lidmaatschap van PVDA, NVV of VARA*

wordt afgeraden, is sprake van een *verbod*, op straffe van uitsluiting van de sacramenten en bij volharden van weigering van de kerkelijke begrafenis, m.b.t. het lidmaatschap van het NVV en het regelmatig luisteren naar de VARA, en een voorbehoud ten aanzien van de PVDA. De term „afraden” slaat dus uitsluitend op de PVDA, waarmee een verschil gegeven is dat bij alle streven naar beknoptheid toch te belangrijk is om te worden verontachtzaamd. Op dezelfde pagina staat dat de priester *vanaf 1950* de mis gaat lezen met het gezicht naar de gelovigen, maar de omkering van het altaar is een verschijnsel van de eerste helft van de jaren zestig. Het overlegorgaan van bisschoppen, priesters en gelovigen heet niet meer *Pastoraal Concilie* (p. 119) dat was het beraad tussen 1966 en 1970, maar is sinds 1973 het Landelijk Pastoraal Overleg.

Op dezelfde pagina 119 wordt het overlijden van paus Johannes XXIII vermeld. Daarop volgt: „Het besluit over de liturgie in de volkstaal is dan al genomen”, nl. op het Tweede Vaticaans Concilie. De constitutie over de liturgie, waarover het hier gaat, wordt echter pas goedgekeurd en afgekondigd op 4 december 1963, dus onder het pontificaat van Paulus VI, en wat de landstaal betreft, daarover wordt gezegd dat zij een „ruimere plaats” mag krijgen (nr. 36, par. 2) nadat in de paragraaf eraan voorafgaand is verklaard dat het gebruik van het Latijn in de Latijnse ritussen gehandhaafd moet blijven.

De woordenlijst - op zichzelf een uitstekend hulpmiddel - roept nieuwe vragen op, terwijl juist daar naar de grootst mogelijke precisie gestreefd had moeten worden.

Het woord „celibaat” b.v. betekent niets anders dan „ongetrouwde staat” en heeft met het begrip „verplichting” niets uit te staan. Een apostolisch vicaris is er, zoals op p. 69, k 2 terecht staat, sinds 1592. Hoe komt men dan hier aan 1584? Het is een raadsel. Waarom wordt s.v. *Unie van Utrecht* niet de oud-katholieke aaneensluiting van 1889 vermeld, die ook die naam kreeg? En waarom alleen het protestante mo-

In tegenstelling tot wat de laatste jaren gebruikelijk is komt dit jaar het maandblad tijdens de maanden juni, juli en augustus niet driemaal doch tweemaal uit. De vakanties van de verschillende leden van de redactie maakten een dubbelnummer noodzakelijk. Door het aantal pagina's van één nummer echter op te delen over de twee andere nummers, wordt het totaal aantal pagina's er niet minder op. De redactie hoopt dan ook van harte dat de lezers van het maandblad haar deze ingreep niet euvel zullen duiden. Vervolgens wenst zij haar lezers een zonnige en prettige vakantie toe.

redactie

dermisme vermeld en niet het katholieke van rond de jongste eeuwisseling? Waarom wel *kanunnik* opgenomen en bijvoorbeeld niet *kathedraal*, een woord dat best wat verduidelijking gebruiken kan, of het woord *Deux Aes bijbel*, dat nog moeilijker is? Bij *parabel* wordt gezegd dat het verhalen zijn uit het Nieuwe Testament, er staat niet bij dat het gaat om verhalen die Jezus vertelt. Is er nog een theoloog die houdt dat hemel, hel en vagevuur *plaatsen* zijn, zoals hier telkens vermeld wordt?

Omdat een kritiek niet naar volledigheid hoeft te streven wordt het tijd voor een slotsom. Die kan niet anders luiden dan: het schrijven van teksten als deze is nog moeilijker dan de samenstellers van deze uitgave blijken hun verantwoording al wel wisten. In feite zou heel de inhoud moeten worden herzien door vakmen-

sen op het gebied van de theologie, de liturgiewetenschap en de kerkgeschiedenis, en dan zowel van het katholieke als van het reformatorische erf. Zulke deskundigen dienen trouwens deel uit te maken van de vaste staf van een museum dat uitdrukkelijk geen kunstmuseum bedoelt zijn, maar een Rijksmuseum dat „de geschiedenis van het christendom in Nederland“ in beeld wil brengen.

A. H. M. van Schaik

Rijksmuseum Het Catharijneconvent. Tekst en Uitleg. Utrecht, uitgave Stichting Het Catharijneconvent, 1979. Verkrijgbaar in de verkoopruimte van het museum.

Prijs: f 15,—.

Mr. J. W. C. van Campen 80 jaar

1899 - 6 augustus - 1979

Dat de tijd vliegt is waar, maar dat herinneringen blijven evenzo.

Het is achteraf bezien allemaal heel snel gegaan, die periode van 15 jaar, van 1964 tot 1979, van 65 naar 80 jaar. De heer Van Campen zal de eerste zijn om dat te beamen.

Op 6 augustus was het zover en bereikte hij de leeftijd van de zeer sterken. Voor de medewerkers van de archiefdienst en voor de leden van onze vereniging „Oud-Utrecht“ een moment om bij stil te staan.

De ondertekenaars van deze korte bijdrage beschouwen zich graag als hun vertegenwoordigers en willen de heer en mevrouw Van Campen, hun kinderen en kleinkinderen van harte geluk wensen met deze toch wel zeer bijzondere dag. Aan hun felicitatie verbinden zij de oprechte wens en de hoop, dat de beide Van Campens om wie het hier gaat, samen nog goede jaren in goede gezondheid tegemoet mogen gaan. Zij doen dat vanzelfsprekend in de overtuiging, dat de aangename herinneringen aan de tijd dat mr. Van Campen Utrechts gemeente-archivaris was (van 1940-1964) en zich als bestuurslid inzette voor de vereniging „Oud Utrecht“ (1933-1964) van blijvende aard zijn.

De heer Van Campen mag zich best nog eens realiseren, dat hij in de laatste jaren van zijn ambtelijke loopbaan ook aan de wieg van het gemeentelijke deel van het archiefcomplex aan de Alexander Numankade stond en daardoor zijn opvolger de mogelijkheden bood tot de enorme ontwikkeling, welke zich sedert zijn pensionering in 1964 heeft voorgedaan.

In het Maandblad van onze vereniging werd bij gelegenheid van zijn afscheid een beredeneerde bibliogra-

fie van de geschriften van mr. Van Campen opgenomen. (Mbl. O.U. augustus 1964). Zijn 80e verjaardag is een goede gelegenheid om dit werk voort te zetten. Het is een bewijs van grote achting voor de wetenschappelijke waarde van zijn kleinere en grotere publicaties. En evenals onze herinnering aan zijn fijne persoonlijkheid, zal ook onze achting voor zijn werk een blijvende zijn.

A. Graafhuis
dr. J. E. A. L. Struick

**Beredeneerde bibliografie van mr. J. W. C. van Campen
1963-1978**

N.B. In de hieronder samengestelde lijst werden slechts de volledig door de heer Van Campen ondertekende bijdragen opgenomen.